

Munisa Mavrulova

*O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti
"Madaniyat va san'at menejmenti" kafedrasi dotsenti,
falsafa fanlar doktori (DSc)
E-mail: mavrulovamunis@icloud.com*

YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA MA'NAVY BOYLIK VA KOMIL INSON TARBIYASI

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada ma'naviy boylik tushunchasi hamda Yangi O'zbekiston sharoitida barkamol shaxsni tarbiyalashning dolzarb masalalari tahlil qilinadi. Unda ma'naviy qadriyatlar, milliy an'analar va zamonaviy taraqqiyot jarayonlari uyg'unligi asosida barkamol avlodni shakllantirish masalalari yoritiladi.*

***Kalit so'zlar:** ma'naviy boylik, barkamol shaxs, milliy qadriyatlar, ta'lim va tarbiya, yoshlar siyosati, vatanparvarlik, axloqiy fazilatlar, ta'lim tizimi, ijtimoiy rivojlanish.*

SPIRITUAL WEALTH AND THE EDUCATION OF A HARMONIOUSLY DEVELOPED INDIVIDUAL IN THE CONTEXT OF NEW UZBEKISTAN

***Abstract.** This article examines the concept of spiritual wealth and the current issues of educating a harmoniously developed individual in the context of New Uzbekistan. It analyzes the development of a well-rounded generation based on the harmony of spiritual values, national traditions, and modern development processes.*

***Keywords:** spiritual wealth, harmoniously developed individual, national values, education and upbringing, youth policy, patriotism, moral qualities, education system, social development.*

Bugungi dunyoning globallashuv jarayonlari inson ongi, tafakkuri, uning qalbi uchun bo'layotgan kurashni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Turli ma'naviy-mafkuraviy, g'oyaviy tahdid va xurujlar mamlakatlar, millatlar

mustaqilligi, erki va taraqqiyotini yemiruvchi dahshatli kuchga aylanib bormoqda. Bunday ziddiyatli dunyoda omon qolishning yagona yo'li jamiyat a'zolarida sog'lom fikr, mustahkam ma'naviy immunitet hamda ma'naviy va siyosiy madaniyatning uyg'unligini ta'minlashdan iborat bo'lib qolmoqda.

“Bugungi shiddatli, o'ta murakkab zamon shuni ko'rsatmoqdaki, – deydi Prezident Shavkat Mirziyoyev, – bu borada faqat ta'lim-tarbiya tizimining o'zi mavjud ma'naviy tahdidlarga qarshi turolmaydi. Bu masalaga butun jamiyatning kuch va imkoniyatlarini safarbar etmas ekanmiz, kutilgan natijaga erisholmaymiz. Chunki bugungi kunda bolalarimizni ota-ona, bog'cha, maktab yoki institut emas, aksariyat hollarda qo'lidagi telefon “tarbiyalamoqda”. Afsuski, ana shu kichkinagina telefon endi oddiy aloqa vositasi emas, ko'pincha yot mafkurani targ'ib etadigan katta qurolga, zo'ravonlik, yovuzlik “virusi”ni tarqatadigan manbaga aylanmoqda, desak, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz [1, 36-b].

Milliy ma'naviyatimizga mutlaqo begona bo'lgan zararli g'oyalar, tushuncha va qarashlar chegarani buzmasdan, bildirmasdan, ta'bir joiz bo'lsa, “chaqirilmagan mehmon” bo'lib xonadonimizga, jamiyatimizga, eng yomoni, murg'ak bolalarimizning pokiza qalbi va yuragiga kirib kelmoqda.

Ma'naviy tahdidlar, yot g'oyalar va mafkuralar O'zbekistonda asrlar davomida paydo bo'lgan, shakllangan, davrlar o'tgan sari ilmiy, madaniy, axloqiy qadr-qimmatini tobora ortib borgan milliy boyliklarni jamiyat a'zolari tomonidan iste'mol qilinishiga zarar yetkazmoqda. Shuning uchun ham bugungi kunning eng dolzarb ilmiy muammolaridan biri – ma'naviy-madaniy boyliklarni aholi iste'moliga kiritish, ulardan samarali foydalanishdan iboratdir.

Jamiyat ma'naviy-madaniy hayotini yanada takomillashtiruvchi, uning taraqqiyotini belgilab beruvchi omillardan biri, bu – ma'naviy faoliyatning ma'naviy ehtiyojlarga mutanosibligini doimo saqlab turishdir. Shuningdek, muhim masalalardan yana biri – shaxs tomonidan ma'naviy boyliklarni iste'mol qilishning ma'naviy ehtiyojga mosligiga erishishdir. Jamiyat a'zolari ma'naviy olamining

qanchalar darajada rivojlanganligi ma'naviy-madaniy ehtiyojlarning qay holatda va qanday maqsadlarda qondirilishi bilan ham o'lchanadi.

Ma'naviy-madaniy boyliklarni iste'mol qilish jarayonini, ayni paytda, ishlab chiqarish holati bilan qiyoslash ham mumkin. Madaniyatshunoslik fanida bu juda muhim masala hisoblanadi. Masalan, inson kitob mutolaa qilganda, musiqa tinglaganda, ijodiy-badiiy jarayonda faol ishtirok etganda o'zi tushadigan ruhiy holatni ijtimoiy-hayotiy tajribasi, bilim saviyasi nuqtayi nazaridan tasavvur etadi. Mazkur holatga tushishning o'zi inson aqli, tafakkur tarzi, turli hissiy kechinmalari, shaxs ma'naviy olami, ijtimoiy faolligi bilan bevosita bog'liq bo'ladi. Bunday holatdagi har qanday shaxs, shubhasiz, ma'naviy-madaniy boyliklarni nafaqat iste'mol qiluvchi, balki, ularni yaratuvchisi, ishlab chiqaruvchisi sifatida ham namoyon bo'ladi.

Madaniyatshunos olimlar o'rtasida ma'naviy-madaniy boyliklarni iste'mol qilish va adabiy-badiiy ijodni bir jarayon sifatida talqin qilish, ular o'rtasida hech qanday farq yo'qligini isbotlashga harakatlar mavjud. To'g'ri, ushbu ikki jarayonning umumiy bog'liqlik tomonlari juda ko'p va ularni mutlaqo bir-biridan ajratib tashlash mumkin emas. Ammo, ayni paytda ular ikki mustaqil soha hisoblanadi.

Har bir jamiyat va davlat o'z manfaatlari, ijtimoiy-siyosiy maqsadlari nuqtayi nazaridan milliy-madaniy boyliklar yaratadi. Jamiyat a'zolari tomonidan ularni o'zlashtirish, iste'mol qilishda ham qulay va ma'qul imkoniyatlar yaratishga harakat qiladi. Shu ma'noda, mazkur jarayon muayyan tarzda siyosiy-mafkuraviy ahamiyatga ham egaligini e'tiborga olish lozim.

Ayni paytda jamiyat a'zolarining ma'naviy-madaniy ehtiyojlarini qondirish, bu borada iste'molchining talab va qiziqishlarini yanada kengaytirish uchun har bir shaxsda uning ma'naviy mo'ljalari hamda ma'naviy ideallari haqidagi ko'nikmalarini shakllantirish kerak.

Bugungi globalashuv davrida kishilar ma'naviy ehtiyojlarini shakllantirish, qondirishning yo'llari juda ko'payib bormoqda. Ana shunday paytda shaxs

ma'naviy mo'ljalini aniqlab olish juda zarur. Shu o'rinda, Prezident Sh.Mirziyoyevning quyidagi fikrlarini o'z vaqtida aytilgan deyish mumkin: "Mening nazarimda, insoniyat dunyosining buyuk bir yoritqichi – ma'naviyat chirog'i bor. Bu chiroqning boshqalardan farqi shuki, u insonning ongi va tafakkurini yoritadi, qalbi, vijdonini uyg'otadi, odamiylik kuchini kuchaytiradi [2, 440-b].

O'zbekistonning yangi uyg'onish davrini yaratishga kirishgan ekanmiz, har bir yurtdoshimizning qalbi va ongida ana shunday ma'naviyat shu'lasi porlashi va u bizni ezgu ishlarga undab, yuksak mas'uliyat tuyg'usi bilan yashashga da'vat etishi zarur". Har qanday ma'naviy mo'ljal jamiyat va davlat tomonidan belgilangan ijtimoiy mo'ljalga hamohang bo'lgandagina muayyan yutuqqa erishish mumkin. O'zbekistonning bugungi ma'naviy mo'ljali Uchinchi Renessans poydevorini barpo etish, Yangi O'zbekistonni yaratish yo'lidagi iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy, mafkuraviy-g'oyaviy asosga qurilishi belgilangan [3, 248-b]. Jamiyat ma'naviy mo'ljali va davlat tomonidan tanlangan ijtimoiy mo'ljalning uyg'unligiga erishmasdan turib biron jiddiy yutuqni qo'lga kiritish mumkin emas. Ma'naviy-madaniy boyliklarni yaratish ham, ularni iste'mol qilish ham, pirovard natijada aholining bu borada tobora kengayib borayotgan ehtiyojlarini qondirish ham mazkur uyg'unlikning ta'minlanishiga bog'liq.

Shaxs tomonidan ma'naviy-madaniy boyliklarni iste'mol qilish ko'nikmasining shakllanishi ko'p jihatdan jamiyat a'zolarining o'z ma'naviy ideallarini topish jarayoni bilan bog'liq. Faylasuf olim Qiyom Nazarov ma'naviy ideal deganda shaxs va jamiyat ma'naviyatini shakllantiruvchi, yo'naltiruvchi va harakatlantiruvchi, uni savob ishlar, bunyodkorlikka safarbar etuvchi ezgu g'oya, orzu-maqсад va ijobiy namunalar majmuini ifodalovchi tushunchani nazarda tutadi [7, 85-b].

Ma'naviy ideal shaxsning shakllanishi juda murakkab jarayon hisoblanadi. Bunda shaxs va jamiyat manfaatlarining uyg'unlashuvi ham alohida ahamiyatga ega. Ideal jamiyatni barpo etish esa undan ham og'irroq. Iqtisodiy jihatdan

farovon, mo'l-ko'lhilikka erishgan davlatlarni barpo etish mumkin. Bugun jahon xaritasida bunday mamlakatlar borligi hammaga ayon.

Biroq, gap faqat inson moddiy ta'minoti, mamlakatning iqtisodiy ko'rsatkichlari xususida ketayotgani yo'q. Tom ma'nodagi ideal jamiyat, avvalo, shu jamiyatning ma'naviy-ma'rifiy ildizlari, ularning fuqarolar kamolotiga ta'sir kuchiga bog'liq.

Har bir xalqning ma'naviy ideallarini o'sha xalqning milliy madaniy va ma'naviy taraqqiyot tarixidan qidirish lozim. O'zbek xalqining milliy tarixi ham ma'naviy ideallarni topish, shakllantirish va ularni real hayotga joriy etishdan iborat tarixdir. Ko'hna "Avesto", Urxun-Enasoy yodgorliklari, Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asari, buyuk mutafakkir Alisher Navoiyning barcha asarlari, Birinchi va Ikkinchi Renessans davri allomalarining deyarli barcha nodir tadqiqotlari, jadid ma'rifatparvarlarining kitoblari aslida ma'naviy idealni yaratish, ularni aholi ma'naviy-madaniy ehtiyojlarini qondirish yo'lidagi izlanishlar, deyish mumkin [4, 52–71-b].

Mazkur mutafakkirlarning asosiy g'oyalari adolatli davlat va ma'naviy ideal jamiyatni barpo etishdir. Buyuk Forobiy ideal jamiyat – bu yuksak axloqqa ega shaxslar jamiyatidir, deydi. Uning fikricha, adolatli davlatni faqat yuksak axloqli kishilar bilangina qurish mumkin, axloqli inson adolatli bo'lsin, ammo qaysar bo'lmasin, adolat oldida qaysarlik qilib o'zibilarmonlikka berilmasin, lekin har qanday adolatsizlik, pastkashlik oldida lafzli bo'lsin, o'zi zarur, deb bilgan narsasini amalga oshirishda qat'iylik ko'rsatsin, qo'rqmas, jasur bo'lsin, qo'rqish va ojizlikni bilmasin.

Yusuf Xos Hojib ma'naviy idealni insonning ilm-fanga bo'lgan muhabbatisiz ko'rmaydi. Uning qayd etishicha, betimsol boylik bo'lmish bilimning qadri shu darajada balandki, u do'zax o'tidan ham ozod qilishi mumkin. Jahonda bilimdan qudratliroq hech narsa yo'q. Bilimsizlik aslida kishi uchun haqoratdir. Hattoki, bilimsiz odam to'rga o'tirsa, unday to'rni to'r deb bo'lmaydi. Uni poygakdan ham past, deb bilish kerak. Ammo, poygakka bilimdon kishi

o'tirsa, u joyni to'rdan ham a'lo, deb bilish lozim. Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy ma'naviy ideallikka erishishning eng muhim jihatlarini adolatli davlat va uning odil shohida ko'radi.

Ma'naviy-madaniy boyliklarni iste'mol qilish vositasida ma'naviy ideallik holatiga kelish masalasida mamlakat hududidan yetishib chiqqan allomalarning boy merosi katta kuchga ega. Shu o'rinda, Alisher Navoiyning komil insonning eng muhim xislatlari sifatida sanab o'tgan quyidagi dalillariga diqqat qilish lozim: birinchisi – tavba, ikkinchisi – halol luqma bilan qanoatlanish, uchinchisi – o'z kasbidan rizqini topib kun o'tkazish, to'rtinchisi – shariatga rioya qilish, beshinchisi – tariqat odobini saqlash, oltinchisi – barchadan o'zini kam deb bilish, hattoki, farzandlari, xizmatkorlariga qo'pollik qilmaslik, yettinchisi – chuchuk tilli bo'lish, sakkizinchisi – rahmdil bo'lish, to'qqizinchisi – saxiy bo'lish, o'ninchisi – mard bo'lish, o'n birinchisi – halimlik, xushxulq bo'lish, o'n ikkinchisi – rozi-rizolik bilan kun o'tkazish, o'n uchinchisi – sabrli bo'lish, o'n to'rtinchisi – sadoqatli, vafoli bo'lish, o'n beshinchisi – riyozat chekishdan qo'rqmasli [5, 22-b].

Yuqorida bildirilgan fikrlardan shunday xulosa qilish mumkinki, shaxs tomonidan ma'naviy-madaniy boyliklarni iste'mol qilishda inson va jamiyat ma'naviy mo'ljallari hamda ma'naviy ideallar masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Hozirgi sharoitda nafaqat O'zbekiston madaniyatshunoslik ilmidagi, shuningdek, jahon "Kulturologiya" sohasida ham mazkur masalaga keng e'tibor berilgani yo'q. Buning qator sabablari bor. Masalan, ayrim mamlakatlar va millatlarda o'z milliy-ma'naviy merosini o'rganish holati juda achinarli tarzda qolgan. Buning sababi esa butun jamiyatning "ommaviy madaniyat" iskanjasida qolganligidadir.

Patrik Jozef Byukenenning yozishicha, amerikalik umumta'lim maktablari zarurat tug'ilganda mamlakatni himoya qilishi mumkin bo'lgan fuqaro va vatanparvarlarni tarbiyalamog'i kerak. Ular bolalar qalbiga Amerikaga nisbatan muhabbat tuyg'usini jo etmog'i zarur. Zero, buyuk kishilar tarjimayi holi, tarixiy

va badiiy asarlarni o'qib, xalq qo'shiqlarini tinglab, shonli tarixi aks ettirilgan san'at asarlarini tomosha qilish jarayonida ularning qalbida vatanga nisbatan muhabbat tuyg'usi mustahkamlanib boradi. Bu tuyg'u qanchalik kuchli bo'lsa, vatanning uzviy qismi bo'lib qolish, uning uchun jon fido qilish, butun xalqni o'z oilasini himoya qilganidek, asrab-avaylash hissi shunchalik zo'r bo'ladi.

Baxtga qarshi, bugun bolalarimizni ana shu buyuk meros va tariximizni o'rganishdan mahrum etmoqdalar. Natijada, Artur Shlezinger "Amerikaning tarqoqligi" asarida ta'kidlaganidek, "Xalqni yo'q qilish yo'lida dastlabki qadam – uni xotirasidan judo qilish. Keyingi bosqichda uning kitoblari, madaniyati va tarixi yo'q qilinadi. So'ngra kimdandir yangi kitoblarni yozishni, yangi madaniyat va tarixni o'ylab topishni iltimos qilsangiz bas, xalq asta-sekin o'zligini ham, qanday paydo bo'lganini ham, kimlarning avlodi ekanini ham unutadi-qo'yadi".

Keyingi yillarda butun dunyoda bo'lgani kabi, O'zbekistonda ham bo'sh vaqtga nisbatan munosabatlar o'zgarib bormoqda, shunga mos ravishda paradoks holatlari yuz bermoqda. Bir tomondan, aholi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini hal etishdagi yengilliklar, ishlab chiqarishda ilg'or texnika va texnologiyalardan foydalanish, kompyuter tizimining keng yo'lga qo'yilishi oqibatida muayyan vaqtda amalga oshirilishi nazarda tutilgan vazifalarni tezroq va sifatliroq hal etish imkoniyatining paydo bo'lishi odamlarda bo'sh vaqtning ko'payishiga olib keldi.

Jamiyat a'zolari tomonidan ma'naviy-madaniy boyliklarni iste'mol qilish jarayonidagi sifat masalasi esa har doim ustuvor tavsifga ega bo'lishi kerak. Masalaning mohiyati shundan iboratki, eng muhimi, ma'naviyat va madaniyat bilan shug'ullanadigan tashkilot va muassasalar tarafidan tashkil etiladigan, o'tkaziladigan tadbirlar soni emas, asosiysi bunday tadbirlarning shaxs kamolotiga ta'sir darajasini aniqlashdan iboratdir.

Hozircha madaniyatshunoslik fanida ma'naviyat va ma'rifat, madaniyat muassasalari tomonidan amalga oshirilayotgan turli tadbirlar, uchrashuvlar, treninglarning shaxs ma'naviy kamoloti va madaniy olamini shakllantirishga ko'rsatayotgan ta'sirini belgilovchi metodika ishlab chiqilmagan.

Turli davlatlarda bunday holatni aniqlashda o'sha mamlakatlar va millatlar mentaliteti, ijtimoiy-siyosiy maqsadlari, ma'naviy mo'ljallari nuqtayi nazaridan munosabatda bo'linadi. Masalan, g'arb davlatlarida ko'proq aholining ta'lim olishi bilan bog'liq jarayonlarga ustuvorlik beriladi. Patrik Jozef Byukenen shu o'rinda bugungi kundagi G'arb dunyosi mafkuraviy holatini quyidagicha baholaydi: madaniy inqilob bir necha avlod hayoti mobaynida g'alabaga erishgan bo'lsa, uni yengish uchun kamida yana shuncha vaqt talab etiladi, deb o'ylayman. Keyingi janglar siyosat maydonida emas, axloq, tafakkur va ma'naviyat sohasida kechadi. Zero, ro'paramizdagi raqib shunchaki bir siyosiy partiya bo'lmasdan, u o'zga e'tiqod, Xudo va insoniyatga nisbatan tamoman boshqacha qarashlar majmuidir.

Shuning uchun jang taqdirini Kongressdagi bahs-munozaralar emas, balki maktab ta'limi, ommaviy axborot vositalari hamda sudlarning munosabati va nuqtai nazari hal qiladi. Bu o'rinda so'z g'oyat muhim masala – yoshlarning ongi va qalbi xususida borayotir. Buning ahamiyatini madaniy inqilobchilar yaxshi anglaydi.

Ijtimoiy taraqqiyotning hozirgi bosqichida dunyo olimlari, siyosatchilari G'arb olamidagi ma'naviy bo'shliqni sezib, urchib borayotgan axloqsizlik, Vatanparvarlik masalasidagi kentiklarni anglab, vaqtini boy berganliklarini, imkoniyatni qo'ldan chiqarayotganliklarini tushunib yetmoqdalar.

Yangi O'zbekiston sharoitida bugun G'arb davlatlarida haqli ravishda paydo bo'layotgan ana shunday salbiy holatlarning oldini olish eng dolzarb masalalardan biriga aylanib bormoqda. Shuning uchun ham mamlakat rahbari bekorga "ommaviy madaniyat" ko'rinishida kirib kelayotgan turli xavf-xatarlar, giyohvandlik, diniy ekstremizm, missionerlik kabi balo-qazolardan yoshlarimizni asrashni, ulaning ta'lim-tarbiyasiga har birimiz mas'ul ekanimizni unutmasligimiz kerakligini, bu borada biz asrlar mobaynida shakllangan milliy an'analarimizga, ajdodlarimizning boy ma'naviy merosiga tayanamiz, deb ta'kidlamagan [6, 480-b].

Aholi tomonidan ma'naviy-madaniy boyliklarni iste'mol qilish natijasida ular ijtimoiy-madaniy tafakkur tarzida amalga oshadigan sifat o'zgarishining

ikkinchi jihati esa shaxsning o'zini-o'zi namoyon qilishi bilan bog'liq jarayondir. Mazkur jarayon asosan ijod bilan bog'liq bo'lib, bunda sub'ektning ijodiy qobiliyati, qiziqishlarining qondirilishi asosiy o'ringa chiqadi. Turli ma'naviy-madaniy ehtiyojlarning mavjudligi ularni qondirish uchun real imkoniyatlar borligidan ham dalolat beradi. Ayni paytda, ma'naviy-madaniy boyliklarni iste'mol qilish jarayonining mazmunli tashkil etilishi ma'naviy ehtiyojlarning yanada ko'payib borishi, ular darajasining ortishiga sabab bo'ladi. Ma'naviy-madaniy ehtiyojlarning qondirilmasligi muayyan makon va zamonda ularni o'z-o'zidan so'nishiga olib keladi.

Bunday holat ikki xil tarzda ro'y berishi mumkin. Birinchidan, milliy-madaniy boyliklarni o'zlashtiruvchi subyektida ma'naviy boyliklarga bo'lgan ehtiyoj yo'qoladi. Ikkinchidan, bunday ehtiyojlarni qondirishda yuz beradigan obyektiv va subyektiv sabablar mazkur holatga ta'sir qilishi mumkin. Obyektiv va subyektiv sabablar mazkur mamlakat rahbariyatning madaniy siyosat borasida olib borayotgan strategik yo'lga, shuningdek, jamiyat iqtisodiy-ijtimoiy vaziyatiga, inqirozli va bo'hronli holatga bog'liq bo'ladi. Ma'naviy ehtiyojlar va ma'naviy iste'mol o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik jamiyatning ijtimoiy-ma'naviy barqarorligini ta'minlovchi qudratli omil hisoblanadi. Bunday bog'liqlik tufayli aholi tomonidan iste'mol qilinadigan ma'naviy-madaniy boyliklarning samaradorlik darajasi yanada o'sadi. O'z navbatida ma'naviy-madaniy boyliklar va madaniy merosni iste'mol qilish esa ma'naviy ehtiyojlarning dinamik ko'payishiga ijobiy ta'sir qiladi.

Ma'naviy-madaniy ehtiyojlar milliy-madaniy boyliklarni iste'mol qilishni tartibga soluvchi omil ham ekanligini doimo yodda tutish lozim. Masalan, bunday boyliklarning passiv ravishda iste'mol qilinishining sababi iste'mol qilinishi lozim bo'lgan boyliklarning aholi tomonidan qabul qilishdagi muayyan e'tirozlarning mavjudligidadir. Misol uchun, jamiyat a'zolarining estetik didi masalasini olib ko'rsak. Ma'lumki, estetik did voqea-hodisalarning estetik, hissiy mazmun-mohiyatini, sifatlarini idrok etish va baholash jarayonida olinadigan qoniqish yoki

qoniqmaslik tuyg'usi estetik mezon hisoblanadi. Estetik did shaxsning fikr-mulohazalari, xatti-harakatlari, moddiy va ma'naviy ijod mahsulotlarida o'z ifodasini topadi. Ayni paytda, estetik did zaminida go'zallikni xunuklikdan ajrata bilish va undan beg'araz shodlanish hamda lazzatlanish qobiliyati yotadi.

Agar jamiyatda ana shunday holat yuz bermasa, ya'ni odamlarda go'zallikdan shodlanish, hunuklikdan nafratlanish ruhiyati bo'lmasa, estetik tuyg'uning darajasi past bo'lsa, shaxsda o'z ma'naviy olamini rivojlantirishga bo'lgan ichki rag'bat so'nggan bo'lsa, bunday holda davlatning o'zi mamlakatda estetik tarbiyani yanada takomillashtirish bo'yicha choralar ko'rishi lozim bo'ladi. Bunday holatda ta'lim muassasalarida, odamlar ko'p to'planadigan maskanlarda ularni estetik ruhda tarbiyalash, hissiy didni oshirishga yordam beradigan vositalarni ishga solish lozim bo'ladi. Shu ma'noda, ma'naviy-madaniy ehtiyojlar bunday boyliklarni iste'mol qilinishini tartibga soluvchi hodisaga aylanadi.

Aholida ma'naviy boyliklarni iste'mol qilish jarayonini takomillashtirishning intensiv va ekstensiv yo'llari mavjud. Ekstensiv yo'lning mazmun-mohiyati shundan iboratki, bunda shaxsning ma'naviy ehtiyojlari darajasini o'rganishda asosan son ko'rsatkichlariga, masalaning tashkiliy tomonlariga e'tibor qaratiladi. Yangidan-yangi qurilayotgan madaniyat va san'at muassasalari, nashr etilayotgan asarlar soni, ma'naviy sohada mehnat qilayotgan xodimlar son ko'rsatkichlari, ayniqsa, tashkil etilayotgan turli tadbirlarning ko'p yoki kamligi ham ma'naviy-madaniy ehtiyojlar ham ularni qondirishda asosiy omil sifatida baholanadi. Mazkur jarayonda shaxsning ma'naviy-madaniy boyliklarni iste'mol qilishdagi samaradorligini o'lchab bo'lmaydi.

Ijtimoiy taraqqiyotning hozirgi bosqichida mamlakatni yanada taraqqiy ettirish, ma'rifatli jamiyat va davlat qurish barobarida jamiyat a'zolari tomonidan ma'naviy-madaniy boyliklarni iste'mol qilinishi jarayonidagi bir-biriga zid ikki holatni ham nazariy, ham amaliy jihatdan e'tiborga olish talab etiladi.

Bir tomondan, bugun O'zbekiston rahbariyati barcha vositalar bilan bo'lsa-da madaniyat va san'atni, ma'naviy-ma'rifiy ishlarni yanada takomillashtirish

bo'yicha ko'plab ijobiy ishlarni amalga oshirmoqda. Yangidan-yangi madaniyat va san'at muassasalari, ijodiy xodimlar tayyorlaydigan ta'lim tashkilotlari, kutubxonalar bunyod etilmoqda. Sohaning infratuzulmasi mutlaqo yangilanmoqda. Odamlarning o'z ma'naviy-madaniy ehtiyojlarini qondirishi uchun sharoitlar yaratilmoqda, shaxsning bu boradagi iste'mol qobiliyatlarini yanada oshirish yo'lida jiddiy ishlar olib borilmoqda.

Ayni paytda dunyodagi jiddiy globallashuv jarayoni, turli ma'naviy-mafkuraviy va g'oyaviy tahdidlar, ayniqsa jahonning qator hududlarida ommaviy ravishda axloqsizlik holatlarining ko'payib borishi jamiyat a'zolarining ma'naviy-madaniy ehtiyojlarini milliy axloq va milliy xarakterimizga yot bo'lgan, milliy fazilatlarimizni oyoq osti qilishga yo'naltirilgan "ommaviy madaniyat" ta'siridan himoya qilish mexanizmining shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu esa, o'z navbatida shaxs tomonidan xalqimiz ming yillar davomida to'plagan milliy-madaniy boyliklarni iste'mol qilishga xalaqit qilmoqda.

Bunday holatda, asosiy e'tiborni quyidagilarga qaratish tavsiya etiladi: birinchidan, aholining ma'naviy-madaniy ehtiyojlari darajasini turli sotsiologik tadqiqotlar, so'rovnomalar orqali aniqlash, bunda ehtiyojlar ierarxiyasini tahlil qilish, bu boradagi ishlarni tashkil etishda ularning natijalariga amal qilish; ikkinchidan, aholi, ayniqsa, yoshlarning bo'sh vaqt masalasini o'rganish, mazkur vaziyatda yigit-qizlarning ma'naviy-madaniy ehtiyojlarini o'rgangan holda ularning yosh xususiyatlarini e'tiborga olib, ayni paytda, bo'sh vaqtdan, milliy madaniy meros namunalaridan samarali foydalanish metodikasini ishlab chiqish; uchinchidan, aholi tomonidan ma'naviy-madaniy boyliklarini iste'mol qilish, ular ehtiyojlarini samarali qondirish jarayonida jamiyat va alohida shaxslar uchun ma'naviy ideallar masalasini ilmiy jihatdan ishlab chiqish. Mazkur jarayonda yurtimizdan yetishib chiqqan buyuk allomalar, mutafakkirlar, mamlakatimiz ozodligi yo'lida jon fido qilgan vatanparvarlar ijod va qahramonlik yo'lini tadqiq etish asnosida yoshlarning o'z ma'naviy ideallarini topishga ko'maklashish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh. *Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik – milliy g'oyamizning poydevoridir.* – Toshkent: Tasvir, 2021. – 36 b.
2. Mirziyoyev Sh. *Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi.* – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 440 b.
3. Quronov M., To'rayev Sh., Daminov E., Bozorov O. *Milliy tarbiya va yoshlar dunyoqarashini shakllantirish.* – Toshkent: 2017. – 284 b.
4. Mavrulov A. *Vatanni sevish mas'uliyati.* – Toshkent: Sano-standart, 2016. – 128 b.
5. Mavrulov A. *Ma'naviy barkamol inson tarbiyasi.* – Toshkent: O'zbekiston, 2008. – 160 b.
6. Boboyev H., G'ofurov Z. *O'zbekistonda siyosiy va ma'naviy-ma'rifiy ta'limotlar taraqqiyoti.* – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2001. – 480.
7. Nazarov Q. *Qadriyatlar falsafasi (aksiologiya).* – Toshkent: Faylasuflar jamiyati, 2004. – 192 b.